

УДК 94 (477): 355.322

Марія Лиса

ТОВАРИСТВО "ВЗАЇМНА ПОМІЧ УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСТВА": СТРУКТУРА, ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧИТЕЛЬСТВА (1924–1925 РР.)

Проаналізовано діяльність товариства "Взаїмна поміч українського вчительства" у 1924–1925 рр. Визначено вплив суспільно-політичних процесів на матеріальне, фінансове становище організації, залучення українського учительства до товариства. На конкретних прикладах показано внесок учителів, згуртованих у товаристві "Взаїмна поміч українського вчительства", в українізацію навчального процесу. Доведено, що товариство відіграло важливу роль у піднесенні національної свідомості молоді, сприяло консолідації учителів навколо ідеї розбудови української школи.

Ключові слова: товариство, школа, учитель, "Взаїмна поміч українського вчительства", національна свідомість.

Товариство "Взаїмна поміч українського вчительства" засноване на початку ХХ ст. з метою захисту соціальних прав та інтересів українських учителів (підвищення заробітної платні, поліпшення умов праці, зміни дисциплінарного законодавства шляхом активної участі у політичних процесах). Фахова організація відіграла вагомий роль у піднесенні національної свідомості українців краю, інформувала громадськість про становище української школи, розширювала світогляд педагогів.

На сьогодні діяльність організації у першій половині 1920-х рр. – одна із малодосліджених сторінок української історіографії. У дослідженнях І. Курляка [1, с. 144–151; 2], Б. Ступарика [3, с. 56–67; 4, с. 45–55], О. Луківа [5, с. 168–178], М. Барни [6, с. 33–48], О. Ткачика [7, с. 75–77] охарактеризовано народне шкільництво у Галичині, структуру освітніх закладів, польсько-українську боротьбу за вплив на освітні заклади краю, підготовку педагогічних кадрів, а також фрагментарно висвітлено внесок культурно-освітніх товариств у піднесення національно-культурного рівня українського населення.

Діяльність національно-культурних товариств на західноукраїнських землях висвітлена також у працях В. Чоповського [8], Г. Білавич та Б. Савчука [9], Н. Кошелевої [10, с. 108–113; 11, с. 85–90] та ін. дослідників. Однак, на жаль, в окреслених працях практично не відображено багатоаспектну працю членів товариств "Взаїмна поміч українського вчительства". Більше того, заслуги у боротьбі із польським режимом за лібералізацію освітнього законодавства відводиться "Просвіті" та "Рідній школі".

Основна мета статті – проаналізувати особливості діяльності товариства у 1924–1925 рр.

27 серпня 1923 р. рішенням місцевих органів влади побачила світ постанова №15760/1 "Про розв'язання В.П.У.В.". Товариство припинило діяльність і тільки 14 червня 1924 р. постановою місцевих органів влади № 9537/24 ліквідоване попереднє рішення, чим "дозволено на дальше продовжувати діяльність" [12, с. 175].

5 серпня 1924 р. відбулися загальні збори "Взаїмної помочі українського вчительства", які засвідчили прагнення членів товариства відновити діяльність. Напередодні, згадуючи ці події, члени організації відзначають декількох осіб, активні дії, яких призвели до відновлення діяльності товариства: з одного боку – це ідейні члени громадської інституції (А. Зелений, І. Стронський, І. Таранько), з іншого – депутати польського парламенту, громадські діячі, серед яких "давній співтовариш організації" Ю. Смуліковський, який завдяки своїм особистим впливам у Міністерстві внутрішніх справ та Львівському воєводстві "спричинився до постанови органів адміністраційної влади про віднову діяльності Товариства" [12, с.175].

На зборах ухвалено низку резолюцій. У "станово-організаційних справах" члени товариства констатували: "Загальний Збір переймає з порядкою переказані на потреби Т-ва залегли передплати та журнал "Учитель" від його видавців і доручає Головній Управі стягнути їх від довжників у найкоротшому часі; Загальний Збір ухвалює членську вкладку, почавши від 1 липня 1924 р. в висоті 1 зол. місячно; Загальний Збір постановляє, що кожен член обов'язаний вплатити негайно одноразово негайно титулом залеглих членських вкладок за минувший адміністраційний рік 5 зол.; Загальний збір визнає невідкладну потребу в придбанні Учительської Санаторії та порушує Головній Раді проводити її організацію в життя та дає їй мандат стягнути від членів по 20 зол. платних ратами не пізніше одначе 1 падолиста 1924 р." [12, с. 175].

Низку рішень ухвалено в економічних питаннях, зокрема загальні збори закликали українське учительство свідомо працювати над розвитком української кооперації. Основні засоби праці на цій ниві – "діяльність учителя у школі і жива громадська діяльність". "Взаємна Поміч українського вчительства" також закликала учителів: по-перше, "при вихованні вліплювати моральні засади, які потрібні для суспільного поступу"; по-друге, "виховувати молодь і старших так, щоби всі ставали розумними людьми ініціативи, щоби в найтрудніших обставинах вишукували собі способи оборони й будування" [12, с.176].

Фінансово-економічною діяльністю товариства у цей період керувала "Господарсько-Бюджетова Комісія", до складу якої входили: А. Зелений, Г. Коваль, І. Лилик, Д. Стельмах. Члени товариства відзначали, що "маючи добрий досвід, добутий у щоденній праці в народніх економічних установах, вони своїми економічними потягненнями довели до реалізації будови "Оселі", заснування допомогового фонду й фонду посмертних допомог" [12, с.176]. Власне ці два фонди заклали фінансовий фундамент організації, адже були "чинниками пропаганди й популяризації завдань товариства" [12, с.176].

Якщо у попередні роки матеріальні виплати були "скупенькі, випадкові і незначні", починаючи із 1 січня 1925 р., після відповідних ухвал загальних зборів від 5 липня 1924 р., засновано окремий "допомоговий фонд", який базувався на 50 сот. доплаті до членського внеску. Фонд складався із двох відділів: зворотніх (надається "хвилево у наглих потребах") і беззворотніх (надається "вдовам і сиротам у тяжких ситуаціях їх родинного й службового життя) допомог. Наголосимо, що важливе значення у житті товариства також відігравав "фонд посмертних допомог", ініціатором заснування якого виступив Д. Стельмах (саме він на сторінках "Учительського слова" він популяризував ідею створення цього фонду, який почав функціонувати тільки у 1928 р.). Водночас, упродовж 1923–1926 рр. на сторінка "Учительського слова" розгорнуто широку пропаганду щодо праці членів товариства у провінції, розроблено чимало інструкцій, вказівок, резолюцій. "Невдячна була се праця, – відзначали від поручники Окружних відділів, – бо приходилося не тільки творити, але й торкатися багатьох болючих, негативних рис із культурного життя наших членів" [13, с. 19]. Відповідно окружні віділи "оживилися", у школах виникло чимало дитячих шкільних культурних інституцій, у повітах – бібліотек, кооператив, аматорських гуртків тощо [13, с. 19].

Здобутки та перспективи розвитку організації обговорювалися членами товариства 7 грудня 1924 р. на черговому засіданні наглядової ради товариства "Взаємна поміч українського вчительства" на якому головував І. Стронський. В обговоренні наболілих проблем також взяли участь В. Бень, А. Зелений, М. Зубрей, М. Івантишин, Г. Коваль, П. Ольшанський, Д. Стельмах, М. Таранька, М. Матвійчук [14, с. 5].

Голова товариства констатував, що станом на 30 листопада 1924 р. із 52 окружних відділів, відновили діяльність близько 30. Зокрема, не відновлено діяльності товариства у Буську, Кам'янці Струмиловій, Борцкові, Войнилові, Болехові, Печеніжині, Товмачу та ін. [14, с. 5]. Частина філій товариства не змогли відновити діяльність через заборони місцевих староств (у Збаражі, Зборові, Тереховлі, Копичинцях, Радехові, Перемишлянах, Коломиї, Горлиці та ін.). Загалом, попри організаційні перепони, станом на кінець 1925 р. товариство нараховувало бл. 3200 членів, частина із яких, на жаль, "не почувалася до обов'язку бути членом своєї організації" [14, с. 5].

На засіданні наглядової ради вирішено також внести зміни у статут товариства, "беручи під увагу шкоду, яка випливає із перестарілих, неповних і непрактичних постанов Статуту товариства" [14, с.5. Нову редакцію статуту довірено підготувати І. Ющишину і Д. Стельмаху, а окружним віділам організації наказано передавати власні пропозиції до дирекції "Взаємної помічі українського вчительства" [14, с. 5]. Директор товариства А. Зелений підвів підсумки фінансової діяльності організації. Виступаючий відзначав, що бюджет товариства "задержує корисну рівновагу", проте коштів на розвиток, все ж таки, не вистарчає [12, с. 214]. На думку А. Зеленого, покращити фінансове становище організації змогла б "більша точність у плаченню членських вкладок і інших вplat, скоре поширення числа точних членів та доповнення бюджету товариства новими вплатами" [12, с. 214].

Обговорили члени наглядової ради також доповідь про стан справ "Учительського дому", будівель у Ворохті і Мушині. Після дискусії вирішено скликати засідання дирекції та обговорити план забудови "кліматичної оселі" у Ворохті; проаналізувати можливі додаткові надходження до "Санаторійного фонду" з метою проведення ремонтних робіт у Мушині; закликати окружні віділи активніше збирати членські внески на добудову будівлі у Мушині [12, с. 214]. Члени "Взаємної помічі українського вчительства" наголошували, що "хоча площа у Ворохті заплачена (крім інтабуляційної такси), так нарушено на цю ціль хвилево інші фонди товариства, бо санаторійних вкладок багато членів ще не виплатило" [12, с. 214].

Ситуація із членськими внесками загалом була невтішна, що яскраво ілюструє збір на будівництво будинку товариства у Ворохті (вартість ділянки склала 13423 злотих (далі – зл.).

Станом на кінець 1924 р. було зібрано 11822 зл. Окреслену суму сплатили із 1237 членів товариства, з яких тільки 137 осіб внесли "повні вкладки" по 20 зл. [15, с. 8].

Невтішний стан справ зі сплатою членських внесків змусив дирекцію товариства відмовитися від попередніх планів будівництва відпочинкової оселі ("мав се бути одноповерховий будинок із мансардами..., мав би він 86 кімнат") [12, с. 218]. Після обговорення на загальних зборах товариства (1924 р.), загальний кошторис будівлі переглянуто, зі 246 тис. зл., витрати зменшено до 70 тис. зл. [16, арк. 10].

Наприкінці 1924 р. відбулися також звітно-виборчі конференції в окружних віділах товариства. Більшість конференцій пройшли без суттєвих ускладнень, проте й були доволі проблемні округи. Зокрема, на загальні збори окружного віділу в Товмачі не приїхала значна кількість делегатів (із 43-ох "заледве" 10). Часопис "Учительське слово" саркастично відзначав: "Деякі із неprisутніх оправдали себе, а інші не уважали навіть за вказане навіть повідомити, що з ними діється, чи остають іще між живими" [17, с.14].

Проте відсутність значної кількості членів товариства на загальних зборах у Товмачі – не було основною проблемою місцевого керівництва організації. "Лихо в тому, – відзначали члени Головної управи, – що крім кількох членів, решта захоплені крайнім самолюбством, стали байдужі до справ станової організації та забувають навіть про те, що вони є учителями-українцями. При таких умовах навіть ідейні члени, що передше щиро займалися становою організацією, тепер зневірилися і не хочуть брати відповідальності за діяльність Відділу. Оказалося се на зборах, коли приступлено до вибору Відділу і голови Відділу. Всі завзято відказувалися від сеї гідности" [17, с.14].

Дещо краща ситуація була у Рогатині, де на загальні збори окружного віділу прибуло 35 делегатів. Проте й тут більшість організаційних справ не було вирішено "із-за відсутности значної кількості членів" [17, с.15]. Чи не єдине питання, яке вдалося вирішити – збільшення книжкового фонду бібліотеки за рахунок сплати членських внесків. Ухвалено рішення, згідно з яким "позичаючий може передержувати випозичені книжки найдовше через місяці; за книжку випозичену в добрім стані, а яку позичаючий ушкодив, бібліотекар має право жадати її оправи, а навіть закупна нової" [17, с. 15].

У Калуші загальні збори окружного віділу також не ухвалили жодного важливого рішення, оскільки "фактом є те, що тамошні вчителі(ки) байдужо відносяться до справ станової організації. На сходинах буває дуже мало членів, а членські вкладки вплатило заледве кільканадцять членів..." [17, с. 16]. Існували й інші причини занепаду окружних віділів, серед яких одна із найпоширеніших – боротьба між політичними силами за лідерство в організації. Подібна ситуація склалася на Любачівщині. Кореспондент "Учительського слова" напередодні проведення загальних зборів із сумом відзначав: "На привелике моє здивування довідався, що причиною занепаду організаційного життя у Відділі є боротьба на тлі особистісних поракунків" [18, с. 13].

Натомість на високому організаційному рівні відбулися загальні збори окружних віділів у Рудках та Раві-Руській, на яких обговорено значне коло питань, виголошені доповіді, серед яких – "Про нові методи в організації навчального процесу". Відзначимо, що у Раві-Руській тільки за два місяці зібрано 787 зл. членських внесків [17, с.16].

У 1925 р. дирекція товариства була змушена визнати, що не може виконати програмних завдань, оскільки "більшість учительства привикла спихати роботу на інших, поводить ся байдуже супроти станової організації" [19, с.2]. Загалом, станом на 1 січня 1925 р. діяльність окружних віділів відновлено у 39 повітах [19, с.2]. Відзначимо, що у Львівському, Станіславівському, Тернопільському та у чотирьох повітах Краківського воєводства нараховувалося 3281 учитель-греко-католик (із них 126 учителів, хоча й охрещені у греко-католицькому обряді, проте були сполонізовані). У інших повітах Польщі наприкінці 1924 р. працювали 187 українських учителів. Незважаючи на значну кількість педагогів-українців, до товариства "Взаїмна поміч українського вчительства" входило тільки 1415 осіб (близько 50 %), "з поміж яких тільки частина платила членські внески" [19, с. 2].

Члени товариства, агітуючи українських учителів до вступу у лави організації, виокремлювали її переваги: заснування при окружних віділах бібліотек ("по деяких Відділах окружні бібліотеки сі розвивали дуже гарно і щойно війна знищила се велике діло") [20, с. 3]; організація концертів, аматорських вистав, "наукових сходин"; правова допомога українському вчительству. "Коли ще додамо, що Товариство дало почин до заснування кредитового товариства "Взаїмна поміч учительська" (переміненого тепер на "Союз учительських спілок") з якого кредитів користали сотки учительства і кооператива "Видавнична спілка українського вчительства" в Коломиї, що купило у Львові і Мушині дома, а в Ворохті площу під будову кліматичної оселі для своїх членів – будемо мати короткий обрах того, що Товариство зробило за 20 літ", – резюмували засновники організації [20, с. 3].

Справді, упродовж 1924–1925 рр. товариство проводило активну роботу щодо захисту прав учителів-українців. Зокрема, до крайової шкільної ради подано 49 заяв щодо звільнень зі служби, повернення права викладання, зміни мови навчання тощо. Проте тільки 17 заяв були вирішені позитивно, "деякі чергово будуть полагоджені, а інші як доконані вже перенесення і справи ширшого значіння передано на розгляднення вислим властям" [19, с. 7].

Зважаючи на утиски та дискримінації українських педагогів, на початку березня 1925 р., "Взаїмна поміч українського вчительства" опублікувала свою першу книгу для українського народного вчительства – "Учитель". До книги увійшли такі статті, як "Самоосвіта вчительства", "Про завдання народного вчительства на селі", "На шляху творення нової школи", "Народня учителька під теперішню добу", "Тарас Шевченко в світлі епохи" та ін. Вартість книги для членів товариства становила 3 зл. (без пересилання, із пересиланням – 3,60 зл.), для усіх інших – 4 зл. (для Чехословаччини – 30 крон, США – 1 долар) [21, с. 19].

"Кожний член організації повинен не лише купити "Учителя", – відзначали видавці книги, – але й основно його прочитати... Збірник сей призначений в першій мірі для поглиблення фахового знання серед найширшого круга нашої учительської рідні, яка гуртується при "Взаїм. помочі" [21, с. 19].

Принагідно зауважимо, що "Взаїмна поміч українського вчительства" дбала про розвиток мережі бібліотек. У Будинку вчителя функціонувала бібліотека, куди товариство закупляло найновіші книги, що стосувалися дидактики, модерної педагогіки, виховання молоді та ін. На оновлення фондів товариство витрачало щомісяця 50 зл. Загалом, станом на 1 липня 1925 р. закуплено 52 книги (10 українських, 10 польських та 32 німецькі). Передплачувалися також педагогічні журнали, переважно із радянської України ("Шлях освіти" (Харків), "Знання" (Харків), "Радянська освіта" (Київ), "Жизнь рабочей школы" (Москва) та ін. [22, с. 23].

Вважаємо, що однією з причин, яка відштовхувала учителів-українців від членства у товаристві "Взаїмна поміч українського вчительства", була сума членських внесків (2,50 зл. щомісячно, що відповідало довоєнній 1 кроні, проте існували й інші доплати), а також переобтяженість "громадською роботою" [12, с.216]. Зокрема, новообраний голова окружного відділу Калуського повіту висунув умови, виконуючи які, він залишатиметься на своїй посаді. До найзначущих віднесено: "Всі товариші точно виконуватимуть членські обов'язки, се є плати членські вкладки і являтися на сходах, що всі стануть членами У.П.Т., і платитимуть процент на Р.Ш., стануть членами "Кооперативи Р.Ш." і Товариства "Просвіта" у Львові та зложать у своїх школах шкільні кооперативи". Якщо додати до цього обов'язок купляти книги, брати участь в "улаштуванні забав, концертів, відчитів, викладів" тощо при перепонах місцевої влади, то можемо зробити висновок, що тільки національно-свідомі учителі-українці погоджувалися вступати у лави товариства [23, с. 25].

Ситуація ускладнювалася також складним матеріальним становищем товариства, яке починаючи із травня 1925 р. перестало виплачувати навіть матеріальну допомогу своїм членам, пояснюючи своє рішення заснуванням кредитного відділу при "Союзі учительських спілок", а також будівництвом "відпочинкової оселі" у Ворохті. Членам товариства запропоновано повернути позичені кошти до 15 червня 1925 р. [24, с. 2].

6 липня 1925 р. у Народному домі у Львові відбулися загальні збори членів товариства "Взаїмна поміч українського вчительства" (123 делегати із 45 окружних відділів). На порядку денному було вісім питань, найважливіші із яких: внесення змін до статуту; обрання нового складу "комісії-матки"; звіти з діяльності контрольної комісії; вибір чотирьох членів Наглядової ради та трьох членів контрольної комісії. Зважаючи на важливість питань, наглядова рада змінила формат проведення загальних зборів – були відмінені "буфет та забава вечером". З цих причин дирекція "звернулася з проханням та приказом до своїх відділів щоби вони вибирали на збори своїх найкрасших членів, наділили їх вказівками..." [25, с. 3].

Одним із найважливіших завдань загальних зборів стало вирішення проблеми внесення змін до статуту. Після обговорення схвалений проект, який обговорювався на засіданні наглядової ради товариства 10 травня 1925 р. (доповідав Д. Стельмах). Доповідач пропонував: 1. Поширити діяльність товариства на сі терени Другої Речі Посполитої; 2. Загальні збори товариства замінити з'їздом представників Окружних відділів; 3. Детальніше визначити можливості Дирекції у процесі управління майном товариства; 4. Внести "деякі зміни у системі адміністрації Відділів" [26, с. 16]. Також змінено чотирьох членів Наглядової ради (Д. Стельмаха, А. Зеленого, І. Ющишина та М. Зубрея) та ухвалено низку відозв у яких відзначено значний поступ товариства упродовж останнього року.

Дещо покращився фінансовий стан товариства. Констатовано, що упродовж 1924 – першої половини 1925 р. зібрано 81384 зл. членських внесків, з яких на господарські цілі витрачено 75729 зл. Водночас членам товариства надано кредитів на суму 3470 зл. (32 особи) [26, с.14]. Більш успішнішому розвитку товариства, на думку активу організації, заважала бездіяльність вчительства

у повітах. "Всі майже нарікають, що вони не можуть працювати, бо їх влада переслідує, а по правді вони таки правдива гниль, для якої добрий бук, або кулак у потилицю одинокий аргумент", – із обуренням писало "Учительське слово" [27, с. 18].

Наголосимо на значних кредиторських заборгованостях товариства. Зокрема, при купівлі Учительського дому від попереднього власника перейшов борг каси ощадності у сумі 33 тис. крон (борг розтерміновано на 30 років) [16, арк. 11]. Інші борги товариство оскаржувало у судовому порядку (загальна сума боргів складала 27 тис. крон) [28, с. 15].

Таким чином, упродовж 1924–1925 рр. товариство "Взаїмна поміч українського вчительства" зуміло відновити діяльність після заборони 1923 р. Незважаючи на несприятливі суспільно-політичні умови праці, педагогічна організація розпочала активну роботу щодо згуртування українських педагогів. Заходи дирекції та наглядової ради частково приносили результати, однак аполітичність учительства, відсутність бажання матеріально підтримувати товариство завадили реалізації програмних положень фахової організації.

Список використаних джерел

1. Курляк І. Народне шкільництво у Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) / І. Курляк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.144–151.
2. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1886–1918) / І. Курляк. – Львів, 1997. – 222 с.
3. Ступарик Б. З історії розвитку гімназійної освіти / Б. Ступарик // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С.56–67.
4. Ступарик Б. Підготовка учителів в Галичині у XIX ст. / Б. Ступарик // Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. – 1995. – № 1. – С.45–55.
5. Луків О. Розвиток структури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900–1933 рр.) / О. Луків // Slavia Tarnopolensis. – Тернопіль, 1996. – С. 168–178.
6. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772–1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – № 7–8. – С.33–48.
7. Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини / О. Ткачик // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 75–77.
8. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств "Просвіта" та "Рідна школа" на західноукраїнських землях (друга половина XIX ст. – 20–30-ті роки XX ст.) / В. Чоповський. – Львів, 1993. – 63 с.
9. Білавич Г. Товариство "Рідна школа" (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 208 с.
10. Кошелева Н. Організація українського вчительства у Східній Галичині в 1881–1914 роках / Н. Кошелева // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 108–113.
11. Кошелева Н. Українські педагогічні видання, як джерело вивчення історії шкільництва в Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Кошелева // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С.85–90.
12. Товариство "Взаїмна поміч українського вчительства" (1905–1930). – Львів, 1932. – 234 с.
13. З'їзд Головних Відпоручників Окрежних Відділів В.У.П.У. у Львові дня 16 квітня 1926 р. // Учительське слово. – 1927. – № 4. – С. 19.
14. Звідомлення // Учительське слово. – 1 січня 1925. – С. 5.
15. Справа лічної оселі для членів Т-ва і їх родин // Учительське слово. – 1 лютого 1925. – С. 8.
16. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 486, оп. 1, спр. 31, арк. 10.
17. Вісти з Окружних Відділів // Учительське слово. – 1 січня 1925. – С. 14.
18. Звіти з поїздок делегатів // Учительське слово. – 1 лютого 1925. – С. 13.
19. Наш білянс // Діло. – 1 лютого 1925. – С. 2.
20. "Що я маю з організації?" // Учительське слово. – 1 січня 1925. – С. 3.
21. Учитель // Учительське слово. – 1 квітня 1925. – С. 19.
22. Педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1 червня 1925. – С. 23.
23. Вісти з Окружних Відділів // Учительське слово. – 1 квітня 1925. – С. 25.
24. Комунікат // Учительське слово. – 1 травня 1925. – С. 2.
25. День іспиту! // Учительське слово. – 1 червня 1925. – С. 3.
26. З діяльності Головної управи // Учительське слово. – 1 червня 1925. – С. 16.
27. Вісти з діяльності Окружних Відділів // Учительське слово. – 1 червня 1925. – С. 18.
28. З діяльності Головної управи // Учительське слово. – 1 червня 1925. – С. 15.

Марія Лыса

ОБЩЕСТВО "ВЗАИМНАЯ ПОМОЩЬ УКРАИНСКОГО УЧИТЕЛЬСТВА": СТРУКТУРА, ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ УЧИТЕЛЬСТВА (1924–1925 ГГ.)

Проанализирована деятельность общества "Взаимная помощь украинского учительства" в 1924–1925 гг. Определено влияние общественно-политических процессов на материальное, финансовое положение организации, привлечения украинского учительства к обществу. На конкретных примерах показан вклад учителей, сплоченных в обществе "Взаимная помощь украинскому учительству", в украинизацию учебного процесса. Доказано, что общество сыграло важную роль в подъеме национального сознания молодежи, способствовало консолидации учителей вокруг идеи построения украинской школы.

Ключевые слова: общество, школа, учитель, "Взаимная помощь украинского учительства", национальное сознание.

Maria Lysa

“VZAYIMNA POMICH UKRAINSKOGO UCHITELSTVA”: STRUCTURE, INFLUENCE ON THE FORMATION NATIONAL CONSCIOUSNESS TEACHING (1924–1925)

The activity of the company “Vzayimna pomich ukrainskogo uchitelstva” in 1924–1925. The influence of social and political processes in the material, the financial position of the organization, the involvement of the teachers to the Ukrainian society. In the case studies show the contribution of teachers in cohesive society “Vzayimna pomich ukrainskogo uchitelstva” in Ukrainianization learning process. It is proved that the company was instrumental in the rise of national consciousness of young people, teachers contributed to the consolidation of the idea of building Ukrainian school.

Key words: community, school, teacher, “Vzayimna pomich ukrainskogo uchitelstva”, national consciousness.

УДК 94(477.8)

Наталія Горішна

ПОЛІТИКА УКРАЇНІЗАЦІЇ В УСРР – ЗАСІБ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано процес українізації, який виступив потужним засобом етнонаціональної мобілізації, оскільки спирався на актуалізацію народної мови, історії, культури. В результаті цього зрушення для мільйонів українців, які до того часу не переймалися думками про власну етнонаціональну ідентичність, українізація стала фактом повсякденного життя. Подібна політика збурювала громадську думку, провокувала до визначення у етнонаціональних координатах і тим самим сприяла національній консолідації на українському етнічному ґрунті.

Ключові слова: Україна, інтелігенція, українська мова, культура, національна ідея.

Етносоціальний аспект процесу українізації до останнього часу залишається малодослідженим у вітчизняній науці. Визначаючи дію українізаційного курсу в етнонаціональній площині, необхідно чітко усвідомлювати її доволі обмежений характер. Обмеження виявляються як у часі, так і у просторі. Цілком зрозуміло, що за такий незначний час, коли була чинна декларована українізація – одне десятиліття – важко спромогтися на глобальні самодостатні зміни. Йдеться, насамперед, про закріплення тих зрушень, що розпочалися у попередній період розвитку українського суспільства, принаймні, починаючи з XIX ст., а особливо під час визвольних змагань 1917–1920 рр. Крім того, політика українізації стосувалася лише частини, хоча і найбільшої, української спільноти та її етнічної території.

Низка ґрунтовних праць вітчизняних учених з початку 1990-х рр. присвячена загальному аналізу тоталітарної доби вітчизняної історії й насамперед періоду 1920–1930-х рр. У своїх дослідженнях С. Білокінь [1], П. Боднарчук [2], М. Борисенко [3], В. Даниленко [4], Г. Касьянов [5], О. Коляструк [6], С. Кульчицький [7], О. Рубльов [8] та інші доволі ґрунтовно вивіляють етнонаціональні зміни, що сталися у добу українізації.

Мета – розкрити сутність проблеми “українізаційних” процесів, виокремити позитивні і негативні наслідки партійного впливу як на соціально-економічну ситуацію у селі та місті, так і на подальшу долю українського державотворчого процесу.

Об’єкт дослідження – суспільно-політичне життя УСРР в 1920-х рр. у сукупності його проявів, яким притаманні соціокультурні, етнічні, психологічні, соціополітичні, побутові складові.

Предмет дослідження – основні тенденції та особливості трансформаційних процесів у суспільно-політичному житті республіки.

Українська національно-демократична революція 1917–1920 рр. стала могутнім стимулом для формування національної самосвідомості, виразно виявила прагнення українського народу до свободи і незалежності. Центральній Раді вдалося зробити чимало у напрямі повернення народу до своїх джерел, культури й мови, відновлення власної державності. А отже й до подальшого формування національної ідентичності. Після закінченні громадянської війни, уся територія колишньої Російської імперії являла собою величезну руїну. Особливо глибокою за своїми масштабами руйнування та кризи було господарство України, територія якої майже безперервно аж до 1920 р. залишалася ареною жорстокої боротьби. Після шести років війн і революцій, збройної боротьби, епідемій та вимушеної еміграції Україна втратила приблизно 3–4 млн осіб.